

УДК 340.134(334-043.86)

Г.В. ЛАВРИК, докт. юрид. наук, доц., ВНЗ
Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ (КООПЕРАТИВНОЇ СИСТЕМИ)

Ключові слова: кооперація, кооперативна система, мета кооперації, основні завдання кооперації, структурні зміни в економіці, державна політика сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи)

З проголошенням Україною суверенітету і незалежності, визнанням невичерпних можливостей кооперації та її потенціалу для подолання багатьох нагальних проблем сучасності, адаптації особистості до ринкових відносин перехідного періоду економічного розвитку формування і здійснення державної політики сприяння розвитку кооперації, функціонування кооперативної системи в цілому становить неабиякий інтерес для вітчизняної науки і державотворчої практики.

Теоретичні уявлення українських і зарубіжних вчених-економістів, юристів, фахівців в галузі державного управління, практиків, політиків про державну політику сприяння розвитку кооперації (або кооперативну політику, або державну кооперативну політику), загальні умови розвитку кооперативних організацій, як-то формування єдиної державної регуляторної політики у сфері їх підприємницької діяльності, і комплексний механізм державного регулювання розвитку сільськогосподарської виробничої та обслуговуючої кооперації, а також про взаємини держави і кооперації та їх еволюцію [1–6] спонукають до подальшого опрацювання концептуальних ідей та поглядів щодо стратегії розвитку кооперації, її ролі у сферах економічної, соціальної і гуманітарно-культурної діяльності дер-

жави та міжгалузевих сферах. Виходячи з цього метою статті є проведення системного аналізу концептуальних ідей та поглядів щодо стратегії розвитку кооперації в Україні, з'ясування їх значення для належного розуміння змісту і сутності достатньо вираженої, спрямованої на довгострокову перспективу державної політики сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи).

З-поміж найважливіших типів і видів державної політики як багатовекторної системи, що відтворює динамічну єдність і взаємодію пріоритетних сфер розвитку суспільства, державна політика сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи) (або державна політика у сфері підтримки розвитку кооперації (кооперативної системи)) постає як невід'ємна складова утвердження і забезпечення прав і свобод, законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної спрямованості економіки та сталого соціально-економічного розвитку. Із прийняттям законодавчих актів про об'єднання громадян, Основного Закону – Конституції України, затвердженням стратегічних документів розвитку кооперативного руху, насамперед Концепції розвитку національного кооперативного руху, вона спрямовується безпосередньо на забезпечення права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (ст.36 Конституції України) [7]. У цьому контексті вкрай важливим є створення належних умов для задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій, поліпшення їх економічного стану, а також подальшого розвитку кооперативного руху¹. В Указі Президента України «Про заходи

¹ Як відомо, кооперативний рух являє собою господарську, організаційно-масову, громадсько-політичну, культурно-освітницьку й іншу діяльність у формі матеріальної й трудової участі в утворенні й розвитку кооперативів, їх спілок, різноманітних кооперативних під-

щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» № 1348 від 19.12.2000 р. встановлюються соціальні та економічні засади розвитку кооперативного руху як одного із важливих напрямів реалізації структурних змін в економіці України та формування її багатокладності [8].

Визначення сутності і змісту державної політики сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи²) на сучасному етапі передбачає врахування стратегії й концептуальних взаємодоповнювальних напрямів подальшого розвитку як складових кооперативного руху, так і кооперації в цілому. В Концепції розвитку національного кооперативного руху була висловлена думка, що «українська кооперація є інституцією демократичною, з глибоко вкоріненими національними традиціями, притому аналітичною, такою, що орієнтується на задоволення потреб простих людей...», що вона «становить реальну альтернативу так званому «капіталізму», який не дбає про соціальний захист населення, а відтак їй належить «важливе місце в реалізації соціальної політики, економічної стабілізації, розвитку демократичних основ суспільства» [9, с.6–7]. В цьому документі майбутній розвиток української кооперації пов'язується із розвитком виробни-

чих, обслуговуючих, споживчих і багатопрофільних кооперативів у сільському і лісовому господарстві, сировинно-видобувних галузях, промисловості, будівництві, на транспорті, у сфері торговельних, побутових, соціальних, культурних і фінансових послуг, як це відбувається у розвинутих країнах світу [9, с.17–18].

Тож у випадку визначення змісту і сутності державної політики сприяння розвитку кооперації доцільно вести мову про необхідність забезпечення стратегії і пріоритетних взаємодоповнювальних напрямів подальшого розвитку як складових кооперативного руху, так і кооперації в цілому, зокрема, шляхом вироблення і затвердження на рівні держави чіткої і послідовної економічної політики, спрямованої на всебічний розвиток виробничої кооперації; формування політики підтримки розвитку обслуговуючої, насамперед сільськогосподарської, кооперації; покладення на державу в особі відповідних органів державної виконавчої влади завдань щодо досягнення, передбачених в Стратегії розвитку споживчої кооперації України (2004–2015 рр.) перспектив і пріоритетів соціально-економічного розвитку споживчої кооперації [10], щодо розбудови розвинутої системи кредитної кооперації [11], а також шляхом врахування закономірностей і сучасних тенденцій розвитку багатofункціональних (універсальних) кооперативів. Водночас належить відстоювати зростаючу роль кооперації у проведенні структурних змін в економіці держави, в тому числі стимулюванні розвитку окремих галузей та виробництв, сфер економічного розвитку, наприклад малого підприємництва. До плану заходів із виконання Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні донедавна включалися заходи щодо сприяння розвитку виробничої кооперації на умовах франчайзингу та інших форм використання підприємцями торговельних марок провідних фірм; щодо сприяння розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, головним чином в очікуванні таких результатів як запро-

приємств і установ, а також у формі пропаганди кооперативних ідей, агітації за кооперативну форму організації господарства, розробки проектів законів про кооперацію і статутів тощо (див., напр.: Історія кооперативного руху / [С. Г. Бабенко, В. Г. Галюк, С. Д. Гелей та ін.]. – Львів : Ін-т українознавства НАН України, 1995. – С. 15–16).

² Спираючись на історичний досвід розвитку кооперативного руху, С.Г. Бабенко, одним із перших серед вітчизняних дослідників кооперації, пропонує розуміти під кооперативною системою форму організації господарської, соціально-духовної та політичної діяльності членів(пайовиків) з метою всебічного задоволення їх економічних, соціально-економічних і політичних інтересів, та розглядати її як специфічне міні-суспільство (квазісуспільство), у якому зосереджені абсолютно всі основні види людської діяльності, що мають місце у суспільстві в цілому (Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : монографія. – К. : Вид-во «Наук. думка», 2003. – С. 45).

вадження механізму виробничої кооперації між великими та малими підприємствами, підвищення конкурентоспроможності малих підприємств; як підтримка існуючих та утворення нових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів тощо [12–14]. При цьому не допускалося, як нам видається, змішування цих заходів із низкою заходів щодо розвитку малого підприємництва, як власне й ототожнення державної політики сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи) із державною політикою сприяння розвитку малого підприємства (або державною політикою у сфері підтримки і розвитку малого підприємства).

Враховання і забезпечення стратегії та пріоритетних напрямів розвитку кооперації (кооперативної системи) потребує послідовного й узгодженого поширення застосування припису ст.3 Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. про те, що метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на підставі передбаченого цією статтею поєднання їх особистих і колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління й самоконтролю [15]. Перше, що спадає на думку, це те, що під час поширення застосування законодавчого припису стосовно досягнення мети кооперації належить виходити з необхідності вирішення її основних завдань [15].

Поглиблення змістовної характеристики загально-правового, немов би наскрізного терміна «потреби», так само як і поняття «інтерес», що містяться у наведених формулюваннях мети й основних завдань кооперації, потребує врахування практичної необхідності і значення офіційного тлумачення Конституційним Судом України окремих положень, насамперед, цивільно-процесуального й господарсько-процесуального законодавства. Виходячи з етимологічного змісту слова «інтерес», який включає: а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення; б) вагу; значення; в) те, що найбільше

цікавить кого-небудь, що становить зміст чийсь думок і турбот; г) прагнення, потреби; д) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийсь прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск, а також загальносоціологічного значення категорії «інтерес» як об'єктивно існуючої і суб'єктивно усвідомленої соціальної потреби, як мотиву, стимулу, збудника, спонукання до дії; її психологічного значення як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує, Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004 у справі про охоронюваний законом інтерес зазначає, що в юридичних актах термін «інтерес» вживається в широкому чи вузькому значеннях як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами [16].

Конституційний Суд України вдається до інтерпретації поняття «інтерес» у вузькому розумінні цього слова, тобто «інтерес, який, на відміну від інтересу в широкому розумінні, перебуває виключно у логічно-смісловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх» [16], спираючись при цьому на проведений аналіз вживання поняття «охоронюваний законом інтерес» у законах України у зв'язку з суб'єктивними правами. Виходячи зі змісту ч.1 ст.8 Конституції України, яка передбачає визнання та дію принципу верховенства права, Конституційний Суд України звертає увагу на те, що охоронюваний законом інтерес перебуває під захистом не тільки закону, а й об'єктивного права у цілому, що панує у суспільстві, зокрема, справедливості, оскільки інтерес у вузькому розумінні зумовлюється загальним змістом такого права і є його складовою [16].

Торкаючись змісту поняття потреби, слід мати на увазі, що у законодавчих приписах про задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій, поліпшення їх економічного стану він певним чином збігається з існуючим розумін-

ням поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається у частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу та інших законах України у логічно-смісловому зв'язку з поняттям «права» (інтерес у вузькому розумінні цього слова) та означає правовий феномен, який: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загально визнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; е) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом. Крім того, охоронюваний законом інтерес, на думку єдиного судового органу конституційної юрисдикції, регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним [16].

З цих міркувань змістовна характеристика економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій сповнюється загальнотеоретичних положень [17; 18, с.144–148, 163–164], практично представлених у висновку Конституційного Суду України, в якому охоронюваний законом інтерес розуміється як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [16]. Як видається, у випадку задоволення економічних, соціальних та інших потреб

чи інтересів, що виникають у зв'язку з членством і діяльністю у кооперативних організаціях, слід виходити із доцільності розширення наведеного переліку загальноправових засад, насамперед, за рахунок проголошеного у ст.15 Конституції України принципу, за яким «суспільне життя ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності» [7]. В силу своєї сутності він передбачає, зокрема, можливість визнання сприятливих для розвитку кооперації, функціонування кооперативної системи в цілому засад партнерських взаємовідносин між державою і кооперативними організаціями, що, в свою чергу, є визначальним для запровадження ефективного механізму взаємодії кооперативних організацій – кооперативів і кооперативних об'єднань з органами державної влади та органами місцевого самоврядування в питаннях виробництва продукції та надання послуг з метою зниження рівня безробіття, розв'язання інших економічних і соціальних проблем.

Таким чином, визначення сутності і змісту державної політики сприяння розвитку кооперації підпорядковується концептуальним ідеям і поглядам на стратегію і пріоритетні взаємодоповнювальні напрями подальшого всебічного розвитку виробничої кооперації, обслуговуючої, зокрема сільськогосподарської, кооперації, споживчої, кредитної кооперації, кооперативної системи в цілому. Під державною політикою сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи) слід розуміти науково обґрунтовану, послідовну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов для досягнення мети й основних завдань кооперації, функціонування кооперативної системи в цілому, забезпечення зростаючої ролі кооперативного руху у проведенні структурних змін на нинішньому етапі економічного розвитку України. Це жодною мірою не заперечує можливості та доцільності вживання поняття державної політики сприяння розвитку кооперації(кооперативної системи) в іншому значенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кошкин А. П. «Кооперативная политика в современной России» А. П. Кошкин. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo-wmeste.ru/2012/kooperativnaya-politika-v-rossii-prodolzhenie>.
2. Шепилова Ю. Г. Научное обоснование государственной кооперативной политики как фактор построения социально ориентированной экономики : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 / Ю. Г. Шепилова. – Ростов н/Д, 2007. – 19 с.
3. Горбонос Ф. В. Кооперация в агробизнесі : підручник / Ф. В. Горбонос, Л. А. Янковська, А. О. Павленчик, Н. Ф. Павленчик, Ж. В. Семчук, С. Ф. Яців. – Львів : Львів. ун-т бізнесу та права, 2011. – 360 с.
4. Бабаєв В. Ю. Державне регулювання розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері: дис. ... кандидата наук з держ. упр. : 25.00.02 / В. Ю. Бабаєв ; Нац. акад. держ. Управ. при Президентові України ; Харків. регіональний ін-т держ. управління. – Х., 2007. – 222 с.
5. Ушкаренко Ю. В. Державне регулювання розвитку кооперації в Україні / Ю. В. Ушкаренко, А. І. Соловійов // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць. – 2011. – № 1(4). – С. 100–107.
6. Гладкий С. О. Кооперативне законодавство УСРР 1920-х років як явище правової реальності / С. О. Гладкий. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – 522 с.
7. Конституція України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.
8. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» : від 19.12.2000 р., № 1348 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 51. – Ст. 2891.
9. Концепція розвитку національного кооперативного руху. – К. : СП «Друкарня «Укоопстачмаш», 2001. – С. 6, 7.
10. Стратегія розвитку споживчої кооперації України (2004-2015 рр.). – К., 2004. – С. 3, 11.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації» : від 07.06.2006 р., № 321-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-p>.
12. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання у 2010 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» : від 24.02.2010 р., № 274-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uapravo.net/akty/pravo-osnovni/akt8teqa4a.htm>.
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання у 2011 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» : від 06.04.2011 р., № 273-р. // Урядовий кур'єр. – 2011. – 8 червня.
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» : від 31.05.2012 р., № 331-р. // Урядовий кур'єр. – 17.07.2012.
15. Закон України «Про кооперацію» : від 10.07.2003 р. // ВВР України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) : Справа № 18-рп/2004 від 01.12.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – Ст.3288.
17. Харченко Г. Г. Правова проблематика захисту інтересу в цивільному праві / Г. Г. Харченко // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2011. – № 1. – С.175–179.
18. Венедіктова І. В. Методологічні засади охоронюваних законом інтересів у приватному

праві : монографія / І. В. Венедіктова. – Х. : | Нове Слово, 2011.

Лаврик Г. В. Теоретико-правові засади державної політики сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи) / Г. В. Лаврик // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 576–581 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13lgvkkc.pdf>

Досліджено вплив концептуальних ідей та поглядів стосовно стратегії розвитку кооперативного руху, його складових на визначення сутності та змісту державної політики сприяння розвитку кооперації (кооперативної системи), під якою розуміється науково обгрунтована, послідовна діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов для досягнення мети й основних завдань кооперації, функціонування кооперативної системи в цілому, забезпечення зростаючої ролі кооперативного руху у проведенні структурних змін на нинішньому етапі економічного розвитку України.

Лаврик Г.В. Теоретико-правовые начала государственной политики содействия развитию кооперации (кооперативной системы)

Исследовано влияние концептуальных идей и взглядов относительно стратегии развития кооперативного движения, его составляющих на определение сущности и содержания государственной политики содействия развитию кооперации (кооперативной системы), под которой понимается научно обоснованная, последовательная деятельность органов государственной власти и органов местного самоуправления по созданию надлежащих условий для достижения цели и основных задач кооперации, функционирования кооперативной системы в целом, обеспечению возрастающей роли кооперативного движения в проведении структурных изменений на нынешнем этапе экономического развития Украины.

Lavryk H.V. Theoretical and Legal Beginnings of the State Policy of Cooperation Development Assistance (Cooperative System)

The article investigates the impact of conceptual ideas and opinions of the cooperative movement development strategy and its components to determine the nature and content of public policy of promoting and cooperation (cooperative system) development, which is defined as science-based, consistent activity of state and local governments to establish appropriate conditions for achieving the aim and main objectives of cooperation, cooperative system functioning as a whole, the providing of increasing role of the cooperative movement in structural changes conducting at the current stage of economic development of Ukraine.